

Na mednarodni konferenci Ljudsko izročilo in religija med tradicijo in transformacijo (*In Honorem* Niko Kureta), ISN ZRC SAZU.

Foto: Jurij Fikfak, Ljubljana, 7. 9. 2006

V krogu koroških narodopiscev ob praznovanju sedemdesetletnice.

Foto: Arhiv KKZ Celovec, Višarje, 26. 7. 2012

HELENA LOŽAR-PODLOGAR

Ob njeni sedemdesetletnici

Okrogle življenjske obletnice so največkrat priložnost, da se spomnimo vsaj najpomembnejših prelomnic ali dosežkov v življenju. Zato je z njimi povezana tudi posebna oblika praznovanja, lahko bi rekli celo posebna »ljudska šega«, beseda, ki jo je pri svojem raziskovalnem delu in objavah nešteto krat uporabljal in zapisala mag. Helena Ložar-Podlogar. Ob njenem praznovanju sedme okrogle obletnice v letošnjem letu je zato prav, da se ne spomnimo le njenih pomembnih dosežkov v raziskovanju ljudskih šeg in navad v širšem slovenskem prostoru, ampak vsaj s kratkim opisom tudi njene življenjske zgodbe – tistega dela seveda, ki je povezan z našo stroko. In vse se je resno začelo že z njeno magistrsko temo – Ženitovanjske šege Ziljanov: Kritični pretres dosedanjih poročil in terenska dognanja. Prijavljena je bila sicer kot doktorska teza, vendar so prav tisto leto uvedli magisterij; tako je bila prva etnologinja, ki se je morala »odreči« doktoratu, ne da bi prej opravila magisterij.

Raziskovanje šeg življenjskega kroga, katerih osrednji del so, poleg šeg ob rojstvu in smrti, prav ženitovanjske šege, je bila tudi njena glavna »službena« naloga, s katero je zaorala v do tedaj skoraj neobdelano raziskovalno polje. Del svojih raziskav pa je namenila tudi t. i. letnim šegam – od božično-novoletnih (posebej naj omenim novoletne šeme – otepovce v Bohinju, obhode Pehtre babe v Podkorenu in Ziljski dolini, Miklavževe obhode itd.) do pomladnih (barčice sv. Gregorja v Kropi, Kamni Gorici, Trziču, Železnikih), dokumentirala je telovske in velikonočne procesije po vsej Sloveniji in na Koroškem. Posebej pa bi omenila še njeno večletno raziskovanje pustnih šeg; kot prva je poglobljeno pisala o dobropoljskih (zagoriških in »ponikuških«) mačkarah, med etnologi prva odkrila in po nekajletnem spremljanju napisala razpravo o Vrbiških šjemah, in morda še kaj. Od šeg življenjskega kroga pa so jo posebno zanimala šega ob smrti; pravi, da zato, ker so še tako žive, da ljudje sploh ne go-

vorijo o šegah, pravijo le, da pač tako mora biti. Dokumentirala je tudi številna pokopališča, največ na Dolenjskem. Sama pravi, da si je temeljno znanje o raziskovanju šeg pridobila prav na Inštitutu, kjer je že kot študentka tretjega letnika, ob mentorstvu dr. Kureta, urejala fototeko.

Že kot diplomantka nemškega jezika s književnostjo in etnologijo leta 1966 in po dveletnem podiplomskem študiju na dunajski univerzi (Institut für vergleichende Volkskunde) kot Herderjeva štipendistka je začela raziskovati vse premalo znano področje šeg in navad v širšem slovenskem prostoru kot eni najznačilnejših sestavin narodnostne kulture in preteklosti. Lahko bi ostala na Dunaju, kjer ji je prof. Richard Wolfram nakazal možnost, da bi kot asistentka študentom približala ljudsko kulturo na Balkanu. Toda obljubila je, da se bo po končanem četrtem semestru vrnila domov, na Inštitut za slovensko narodopisje in, kakor je bila njena vrlina, obljube ni nikoli prelomila. Tako ji je vseživljenjsko delo na Inštitutu za narodopisje SAZU omogočilo, da je svoj življenjski cilj vedno znova izpopolnjevala. Na začetku je urejala fototeke, pozneje pa modernizirala arhiviranje etnološkega gradiva. Kot vestni zbirateljici in dokumentalistki na terenu po Sloveniji, Avstriji, v Porabju na Madžarskem in tudi Italiji ji je bilo kot asistentki dr. Nika Kureta na Inštitutu že na začetku omogočeno, da se je poglobila v svoj življenjski cilj, to je raziskovanje ljudskih šeg, najprej in predvsem s poudarkom na šegah življenjskega kroga. Na Inštitutu je z reelekcijami leta 1984 prišla do naziva raziskovalna svetnica, potem pa so se nazivi spreminjali hkrati s spremembo pravilnika. Raziskovalni »steber« je bil ukinjen, tako da je v pokoj leta 2003 odšla z nazivom razvojnoraziskovalna sodelavka.

Bila je med prvimi mlajšimi etnologi, ki so raziskovali področje mask in najpomembnejših slovenskih šeg. Svoja spoznanja in odkritja je ves čas posredovala strokovni in splošni javnosti v

* Prof. Majda Fister, univ. dipl. etnol. in kult. antropol. 1000 Ljubljana, Na jami 5, E-naslov: majda_fister@T-2.net

obliki člankov, predavanj, filmov ter na strokovnih posvetovanjih doma in v sosednjih alpskih deželah, na radiu in televiziji, na domačih in tujih ustanovah ter univerzah, na slovenskih šolah, kulturnih večerih itd. Kot sodelavka na različnih medakademjskih izmenjavah in institucijah je posredovala naše slovensko in seveda tudi svoje vedenje o etnografskih značilnostih slovenskega prostora s številnimi članki in razpravami ter jih posredovala v tuje, zlasti strokovne kroge. Najpogostejša smer njenega posredovanja je bilo seveda avstrijsko in nemško govoreče okolje, saj je med drugim že leta 1973 kot glavna urednica slovenskega dela bibliografske revije *DEMOS, Internationale bibliographische Informationen* (glavno uredništvo v Dresdnu) v nemščini pisala povzetke pomembnejših slovenskih etnoloških del, obenem pa je bila slovenska urednica v *Internationale volkskundliche Bibliographie* (Bonn). Doma pa je seveda svoja spoznanja predstavljala tudi v okviru *Leksikona slovenske etnologije* (cca 450 gesel), v *Enciklopediji Jugoslavije* in seveda pozneje v *Enciklopediji Slovenije*.

O strokovnih dosežkih (ne samo o šegah ...) mag. Helene Ložar-Podlogar nam seveda največ pove njena obsežna bibliografija. Kot posebnost je treba spomniti, da je bila med prvimi etnologi, ki je začela neposredno na terenu raziskovati tudi zamejske Slovence na Koroškem in v Porabju. Tako je nastala tudi njena monografija *V adventu snubiti – o pustu ženiti: Svatbene šege Ziljanov* kot tisti rezultat njenih raziskav, ki ga je verjetno večino časa opravljala z največjim veseljem in ki resnično kaže, kako močno je vplivala na njene življenjske cilje tema magistrske naloge. Vzporedno z njo je nastala tudi prva razprava na to temo o primerjavi ženitovanjskih šeg v Porabju in Prekmurju. Ob njenih primerjavah tudi s tujo literaturo je iskala izvire posameznih prvin v povezavi z maskami in maskiranjem, še posebej pa o zanimivem pojavu »lažne neveste« na svatbah, kar je hkrati eden od dokazov identitetne posebnosti slovenskega življa in hkratne navezanosti v širši evropski prostor.

Seveda je raziskovala tudi mnoge druge posebnosti, vse do zadnjih let ziljsko štehanje, prav do roba slovenske etnične meje; za njihovo primerno predstavitev bi potrebovali res mnogo prostora. Slavljenske znanstvene in strokovne objave, ocene in poročila ter poljudni članki, ki označujejo pretekla desetletja, seveda napovedujejo še obilo nadaljnega dela. Njen celoten opus (do leta njene upokojitve) obsega preko 350 bibliografskih enot, ki zajemajo znanstvene razprave, monografije, strokovne in poljudne članke, posegla je tudi v zgodovino stroke (npr. kako je nastajalo tedaj in še dolgo za tem prvo sintetično delo *Narodopisje Slovencev*) vse do bibliografij Nika Kureta, Milka Matičetovega, Rajka Ložarja in še kakega strokovnega sodelavca. Tudi na mladino ni pozabila: najmanj trideset preprosto pisanih prispevkov je napisala za otroške in mladinske revije (*Ciciban, Pionir, Mavrica*). Za svoje delo je bila leta 2000 nagrajena z Murkovo nagrado za življenjsko delo, leta 2001 pa je za svoje znanstveno sodelovanje z avstrijskimi instituti prejela naslov dopisne članice Avstrijskega narodopisnega društva (Verein für Volkskunde in Wien).

Da bo podoba naše kolegice še bolj popolna, želim podati še nekaj »privatnih« življenjskih potez, ki so bile odločilne, da se je Helena odločila za to življenjsko usmeritev. Ti spomini so prikazani v fragmentih, tako kot so se rojevale misli – neurejenih in preprostih.

Samo »trojka« iz matematike (po njenih besedah njen najljubši predmet) v zadnjem spričevalu novomeške gimnazije (1961) je

Heleni, ki jo vsi kličemo Alenka, vzela pogum, da bi se vpisala na arhitekturo. Zato pa se je posvetila študiju nemškega jezika in etnologije, tako da je bila leta 1966 že diplomirana germanistka in etnologinja, sicer še ne »formirana«, vendar z vsemi pogoji, da je lahko zasedla mesto asistentke na Inštitutu za slovensko narodopisje na SAZU.

Ali bi lahko bilo drugače, kot da se je posvetila narodopisju? Vse okoliščine, v katerih je živela kot otrok in kasneje kot mladenka, so jo nehote napeljevale v to smer. Že stara mama, Košakova, jo je v zidanici na Trški gori nad Novim mestom učila peti stare ljudske pesmi; peli so jih tudi kopači in delavci domačini, ko so se povесilili po končanem delu v vinogradih. Njena mama je po dolgih »suhih« letih po vojni končno le dobila službo v Dolenjskem muzeju: hudomušno se rada spominja, kako jo je ravnatelj muzeja, prof. Janko Jarc, ki je rad posedal v Košakovi gostilni, večkrat povabil: »Punca, dol se used' pa poslušaj, da se boš kaj naučila!« In je poslušala. Za maturitetno nalogo si je izbrala Novomeško čitalnico in čas slovenskega preporoda, in spet so bile tu ljudske igre, pesmi in maškarade.

Kot dekle je nekaj počitnic preživljala v družbi tete Marte Ložar, si dopisovala s stricem Rajkom Ložarjem, ki ji je zameril, da mu ni izdala, da študira etnologijo. To mu je povedala šele v pismih z Dunaja. Pravi, da ne ve, zakaj. Le kdo ne ve za arheologa, etnologa, umetnostnega zgodovinarja Rajka Ložarja, ravnatelja Etnografskega muzeja v Ljubljani, organizatorja in pisca našega temeljnega dela *Narodopisje Slovencev* I in II (1944 in 1952), in za njegovo soprogo Marto Ložar, ki je kot prva raziskovala našo narodno nošo? Tako je Alenka prišla na študij v Ljubljano z nekim predznanjem tudi o etnografski stroki, kar se je odlično odražalo že v času študija, ko smo sleherne počitnice opravljali t. i. »terenske vaje« skupaj s profesorji in z muzealci Etnografskega muzeja. Bilo je to v Poljanski dolini, v Prekmurju, nato na Pohorju pa v Škocjanskih hribih na Dolenjskem, v Šenčurju pri Kranju in še drugod. Zbiranje etnografskih podatkov smo vzeli zelo resno, saj smo ob koncu terena zmeraj oddali urejen in zbran material, ki se je potem hranil in arhiviral tako v Etnografskem muzeju kot tudi na Oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti ter se uporabljal v znanstvene namene in celo za izdelavo doktorskih disertacij. Vse, kar smo beležili in zbirali, je bila dragocena podlaga naši nesnovni dediščini, ki ima svojo veliko vrednost in dostojanstvo – in to moramo znati prav ceniti in spoštovati. Prav k temu je vse svoje življenje veliko pripomogla prav Alenka – Helena Ložar-Podlogar, in zato ji ob njeni okrogli obletnici vsi želimo veliko ustvarjalnega navdiha in uspehov.

In za konec: ko so Alenke tri hčerke začele hoditi v šolo in so postale že majčkene samostojne, si je tudi njihova mama izbrala »nekaj za dušo«: pred skoraj tridesetimi leti se je pridružila pevskemu zboru »Lipa zelenela je ...« – prizna, sprva predvsem zaradi lepih koroških pesmi; najprej je bila seveda uglasbena celotna Ziljska svatba. In tudi pri zboru so našli »žrtev« za urejanje in pisanje koncertnih listov. In v enem izmed njih je ob desetletnici zbora zapisala naslednje misli:

Pesem življenja – življenje v pesmi. Življenje je ena sama pesem: slovesna, vesela, otožna, glasna in tiha ... ljudska in umetna. Vsaka pesem je pesem življenja in vsako življenje poje svojo pesem in vendar nas prav pesem združuje in povezuje, nas potolaži, nam daje moč in voljo – da ponovno zaživimo.